

HARDHAUSENE på Hvasser

De har verken gård eller jord, men Terje og Erik synes det er så gøy med villsau at de har skaffet seg 50 dyr. Og så handlet det om en lengsel etter å ta i bruk øyeneder ute i skjærgården.

Tekst Anne Enger Mjåland Foto Helge Eek

Spælsauen er skapt for å være ute i barskt klima hele året.

Verken Terje Bjerga eller Erik Asmyhr kunne tenke seg å leve et landliv uten dyr. Det hører med. Det er kompanjongene enige om. Selv om de til daglig er lærere ved henholdsvis et fengsel og Kruge Leirskole, og ikke eier verken gård eller utmark, så var ikke det noen hindring for at entusiastene skaffet seg dyr! At valget falt på gammelnorsk spælsau, hadde mange årsaker. Begge så at kystlandskapet var i ferd med å gro igjen, fordi beitedyrene forsvant. Busk og kratt overtok på friområder, holmer og skjær, og flåten fulgte med. Og så handlet det om en lengsel etter å ta i bruk øyene der ute i skjærgården. Til sist visste de at gammelnorsk spælsau var nøysomme og særdeles gode beitedyr med spesielle instinkter og flokkegenskaper.

Nye muligheter. – Vi ville ikke sitte rolig og se på gjengroingen, forteller Terje Bjerga. Den opprinnelige ryfylkingen har gjort vestfolding av seg, og nå bor han med samboer Anne Jorun og barna Torjus (5) og Mari (7) på Hvasser ved Tjøme. Familien kjøpte et gammelt bakeri som tidligere var omgjort til bolighus.

– Etter 26 år i Oslo, hadde jeg fått lyst på noe mer enn bare byliv, sier Terje, og viser inn på det kombinerte kontoret og lekerommet. Han skyver opp begge ermene på islenderen og byr på kaffe og bakst med utgangspunkt i gamle ryfylkeoppskrifter.

Å komme ut av byen, ga mulighet for å tenke totalt nytt innhold i tilværelsen, ved siden av jobb og familieliv. Saueholdet startet i 2003. Sammen med den gang arbeidskollega Erik Asmyhr etablerte de Færder Får.

– Vi kjøpte opp en liten flokk fra en vestfoldbonde som skulle ha noen hvileår, og startet først med 7 sauer, som fort ble til 31. Vi var entusiastiske, forteller Terje, og forteller at de har nedlagt enormt mange timer på sauedriften. Det har vært mye glede og moro, og mye å lære av andre og egne erfaringer.

Senere søkte han og Erik Oslofjorden Friluftsråd, Tjøme kommune og Fylkesmannen om et prosjekt som handlet om å rydde og tilbakeføre et par landskapsvernområder i kommunen til slik det en gang var. Da ble flokken utvidet. Det har ført til at det opprinnelige, åpne landskapet igjen

Øverst: Spælsauen har mange gode egenskaper. Den er både nøysom, lettbein, hardfør – og så er søyene gode mødre.

Til venstre: Myke skinnfeller i fargenyanser som brunt, grått og hvitt er bare ett av flere produkter som kommer fra spælsauen.

Til høyre: Terje Bjerga (t.v) og Erik Asmyhr er begge lærere – men mener at dyrehold hører med til et godt liv på landet.

leve landlig: villsau

I hver utgave gir vi deg praktiske tips om landlig livsstil.

er kommet til sin rett.

I dag teller vinterbestanden 48 søyer og 2 værere. Om sommeren går dyrene også på beite på øyene Sandø, Kløvningen, Bustein og Store Færder. Der klatrer de på de underligste avsatter, og beiter på gress, urter, lauv og kratt. De hardføre dyra bryr seg verken om buldrende bølger, torden eller uvær som måtte sette inn.

Det er Skjærgårdstjenesten som bringer og henter dyra til/fra øyene. Men om høsten må de bringes i land. Erik og Terjes argumenter om at denne rasen er skapt for å være ute i barskt klima hele året, nytter ikke mot myndighetenes regler. Derfor har de leid en låve med et inngjerdet område hvor dyrene føres fra oktober til mai. Bak inngjerdingen kan dyrene gå ut og inn som de vil.

– De holder seg for det meste utendørs. Det er der de trives best, forteller Erik med et muntert blick under det lange, grå håret som blaffer i vinden. Den rause arbeidsjakka gjør at frosten ikke trenger inn til marginen.

God hjelp. Snart skal Erik og Terje holde vinterblot for alle involverte i driften og spesielt for de som på dugnad har hjulpet til med sauesankingen.

– Men blotet er kun for menn, understreker de to med glimt i øyet.

Blotet skjer hvert år i februar. Da serveres selvfølgelig retter av sauekjøtt. Smalahove har også stått på festmenyen.

Saueholdet gjør at Erik og Terje kan ta seg fri fra jobben en til to dager i uka. Det kommer godt med. En ting er tilsyn og føring av sauene vintertid, og ettersyn mens de går på øyene om sommeren. Et annet moment er papirarbeidet. Det skal søkes produksjonstilskudd, dokumentasjoner skal sendes Mattilsynet og Fylkesmannen, og i og med at saueholdet er økologisk basert, kommer Debio jevnlig på inspeksjon.

Desto hyggeligere er det når de kan leie ut en sau eller to til hytteeiere som ønsker å ha dem på sommerbeite. Eller når fornøyde kunder kjøper både kjøtt og skinnfeller. Kjøttsalget gjøres direkte mellom Færder Får og forbruker. I tillegg har de et utvalg hvor de selger feller og garn.

– Vi har til og med solgt garn til Husflidslaget på Gol. Det blir jo omtrent som å selge sand i Sahara, skratter Erik. Det hender han bruker noen av sauene i undervisningen på Kruge Leirskole. Han forteller om dyra, og så får ungene besøke dem ute på øyene. Sauesanking har de også fått være med på.

– Å drive med sau har blitt en livsform. Gammelnorsk spælsau er kjærkomne og hyggelige dyr. Vi har hatt det fryktelig mye gøy, og vi møter mange positive mennesker gjennom saueholdet! Og så gir det oss naturopplevelser og trim i ett, i den særdeles vakre vestfoldskjærgården. Jo, det er en meningsfull tilværelse, dette her.

Gode råd til deg som drømmer om å ha villsau

Drømmer du om å ha en liten flokk villsau, som kan bidra til å holde kulturlandskapet i hevd? Her er rådene du trenger:

Ønsker du å gå til anskaffelse av spælsau, kan man gjerne starte med minst et par dyr, men sørg for at de får omgang med en vær av samme rase utpå høsten. Gammelnorsk spælsau er nøysomme og mindre enn hvit sau. De gir ikke like mange lam, men derimot gir de lam i minst 10 år. Dessuten kan man, utenom kjøtt, utnytte både ull, feller og horn.

De må ha tilgang til skikkelig ly vinterstid og alle skal ha mulighet til å ligge samtidig. Likeledes må de ha vaksiner mot flått, innvollsmark og andre typiske sauesykdommer. Til sist må de klippes minst en gang per år.

Om sommeren finner dyrene maten selv. Man må passe på ikke å sette for mange dyr på et lite eller skralt beite. De spiser opp fortere enn man tror. Sommertid regner man 15 da utmarksbeite pr dyr. Det

lønner seg å dele et innlandsbeite i flere parter slik at det hele tiden er god tilvekst etter hvert som man flytter dyrene. Veksten i bakken stopper som regel rett etter 1. september, og da skal man være oppmerksom i forhold til når man bør starte med tilleggsfôr.

Blir det lite mat på beiten, begynner sauene å gå langs gjerdene for å se etter mulighet for å hoppe ut. Derfor lønner det seg å ha minimum 1 meter høyt gjerde mellom pålene. Det fins netting spesielt utformet for småfe. Det er forbudt med piggråd øverst. Mange har etter hvert gått over til elektrisk gjerdning som er mye mer mobilt.

I de snørrike og kalde vintermånedene trenger dyrene til enhver tid nok tilgang til silo/høy og vann. De trenger også daglig en liten rasjon av kraftfôr. Som eier bør du velge økologisk eller konvensjonell drift. På Østlandet er april den mest kritiske måneden, for da skal søyene lamme (de er

drektige i ca. 150 dager) og de trenger mye næring før det er vekst på beitet.

Sauer er lettest å kjøpe innad i fylket pga ulike sauesykdommer og smittefare, men det er mulig å søke Mattilsynet om kjøp over fylkesgrensene. Regn med at saksbehandlingen tar litt tid.

Prisene er variable for gammelnorsk spælsau. Skal bonden slutte, er han rimeligere i pris enn når han selger drektige, unge søyer. Du må vanligvis betale et sted mellom 1000–2000 kroner for sykdomsfrie dyr.

Det finnes egne regler for produksjonstilskudd. Sett deg inn i dem. Spør på Landbrukskontoret i kommunen. Fylkesmannen kan også hjelpe.

Alle husdyr må bære elektronisk individmerke.

*Kilde: Færder Får.
Les mer på www.færderfår.no*

Forskjellige norske sauseraser

DALA

Ble avlet frem i Hordaland rundt 1925. Den er storvokst og grovbygd og jevnt over hvit.

RYGJA

Har sitt opphav i Rogaland. Den er noe mindre enn dalasauen og heller ikke så grovbygd.

STEIGAR

Har navnet sitt fra Steigen i Nordland. Rasen blir regnet som en produktiv sau.

NORSK KVIT SAU

«Vanlig» norsk sau, krysset fram av ulike norske og utenlandske raser. I hovedtrekk er den mer spedlemmet, rasktvoksende, fruktbar og kjøttfull enn for eksempel den opprinnelige dalasauen.

NORSK PELSSAU

Rasen oppstod ved at svensk Gotlandsfår ble krysset med den «gråblå» varianten av spælsau.

SPÆLSAU

Spælsau er en norsk rase av landrasetypen med et visst innslag av islandsk sau og finsk landrase. Spælsauen er mindre enn norsk kvit sau. Den er lettbeint, hardfør og nøysom, og går godt samlet i flokk. Den har

lite lammingsvansker og er en god morsau. Den vanligste fargen er hvit, men det finnes også andre fargevarianter. Det er vanlig at dyrene har kronelokk, dvs. at øverste del av skallen er ullkledd.

GAMMELNORSK SAU

Er rester av den opprinnelige norske/europeiske landrasen. Rasen var nesten utdødd for bare noen tiår siden, men aktivt bevaringsarbeid har gjort at det nå finnes en god del av rasen. Den er liten og hornet, rasen er svært nøysom og hardfør, og har et sterkt flokkinstinkt og gode moregenskaper.

FUGLESTADBROGETE SAU

Fra Rogaland. Opprinnelsen er noe uklar. Størrelsesmessig ligner rasen norsk kvit sau. Hårlaget på hode og bein er hvitt med svarte områder.

GAMMAL SPÆL

Stammer fra det som var foredlet spælsau i Norge før oppstarten av det moderne avlsarbeidet på 1960-tallet. Størrelsesmessig er den en mellomting mellom den moderne spælsauen og gammelnorsk sau. Det finnes mange fargevarianter.

GRÅ TRØNDERSAU

Rasen oppstod da den gammelnorske sauen ble krysset med tautersauen, som i dag er utdødd. Grå trøndersau har forskjel-

lige grånyanser og har en karakteristisk hvit flekk under øynene.

BLÆSET SAU

Fra Rogaland. Rasen ligner størrelsesmessig på norsk kvit sau, men har brun ull, svart hode med hvitt bliss og svarte bein med hvite sokker. Hos eldre dyr går brunfargen gjerne over i grått.

I tillegg finnes det mange utenlandske raser, som Texel fra Nederland, Suffolk fra England, Svartfjes fra fjellstrøkene i Skottland, Finsk landrase og østerriksk melkesau. Alle med hvert sitt utseende og ulike egenskaper. Noen av dem finnes i Norge, eller har blitt krysset med norske raser.

Kilde: Norsk sau og geit.

Egen forening

Norsk sau- og geit holder til på Ås i Akershus, og er en faglig medlemsorganisasjon for sau- og geiteholdere i landet. Laget har 18 fylkeslag, ca. 390 lokallag og ca. 12.000 medlemmer. De har utgitt Saueboka, som blant annet tar for seg temaer som foring, økonomi, produkter, beite, sykdommer, lovverk og avl. Tidsskriftet Sau og Geit er for medlemmer.

Norsk villsaulag. www.villsau.no

Kjær sau – mange navn

Gammelnorsk spælsau har mange kallenavn: Villsau, Vikingsau, Uteganger, Steinaldersau og Ursau.